

Hogyan válasszunk nyelvkönyvet?

Kísérlet az iskolai nyelvoktatásban használt nyelvkönyvek minősítési rendszerének kialakítására

A hazai tankönyvpiac gazdag választékot nyújt nyelvkönyvekből. Egyre több magyar kiadó vállalkozik arra, hogy hazai „termékeket” versenyeztessen a külföldről behozott tankönyvekkel. Ebben nagy szerepet játszik az a tény, hogy az egyre élesedő piaci versenyben egyes könyvkiadók úgy próbálnak meg talpon maradni, hogy kínálatukat tankönyvekkel bővítik, mert manapság a tankönyvpiac az egyetlen biztos könyvpiac. A nyelvkönyvek kurrens cikknek számítanak. Mind a külföldi, mind a hazai kiadók egyik legfőbb célja tehát az, hogy az általuk kiadott nyelvkönyvet tankönyvként elismertessék. Ehhez meg kell felelniük a tankönyvvé nyilvánítás tartalmi és technikai követelményeinek. Ezek a követelmények (*Köznevelés* 1993/35, 10) nem specifikusan a nyelvkönyvekre, hanem minden tankönyvre vonatkoznak és nagyon általánosan megfogalmazott elvárásokat tartalmaznak, mint például:

1. Megfelel-e a tankönyv a humanizmus általános elveinek, a kodifikált emberi és gyermeki jogoknak?	igen – nem
2. Összhangban van-e a tankönyv az alkotmánnyal és a hatályos magyar törvényekkel?	igen – nem
3. Megfelel-e a tankönyv a Nemzeti alaptantervnek?	igen – nem
4. Sérti-e a tankönyv Magyarország érdekeit?	igen – nem
5. Mentese-e a tankönyv a napi politizálástól?	igen – nem
6. Megfelel-e a tankönyv a mögötte álló szaktudományok legáltalánosabb kritériumainak?	igen – nem
7. Megfelel-e a tankönyv az előírt olvasáshigiéniai és műszaki minimumoknak?	igen – nem

E követelmények nemcsak túl általánosak, de a nyelvkönyvek esetében megválaszolható kérdéseknek csak egy részét ölelik fel. A fenti kritériumok alapján bizony elég sok kiadványt lehet tankönyvvé nyilvánítani, és így felkerülhettek

Ismertetésükben a szerzők szeretnék felhívni nyelvtanár kollégáik figyelmét a „Soros oktatási füzetek” sorozatban megjelent munkájukra, melyet különböző idegen nyelveket képviselő szakértők bevonásával az Oktatás és nyilvánosság részprogram keretében az alapítvány támogatásával készítettek.

a minisztériumi hivatalos tankönyvlistára olyan nyelvkönyvek is, amelyek iskolai nyelvoktatásra nem épp a legalkalmasabbak.

Ezen kívül létezik egy sokkal részletesebb követelményrendszer „A tankönyvvé nyilvánítás tartalmi és technikai követelményei” címmel. (*Tankönyvek Világa* II. évf. 1. sz. 3–4.)

A pontosabb tájékoztatás céljából a Soros Alapítvány támogatásával létrejött a Művelődési és Közoktatási Minisztérium (MKM) Tankönyv és Taneszköziroda adatbázisa, amelybe minden olyan tankönyvet és segédanyagot felvettek, amely felkerült az MKM hivatalos listájára, illetve amit a kiadók megneveztek. Itt már néhány fontos pedagógiai szempont is szerepel, mint például a célcsoport (iskolatípus, korosztály), a tankönyv által képviselt pedagógiai módszer, a feldolgozás szintje. De a csak a nyelvkönyvekre jellemző sajátosságokat ez a software sem veszi figyelembe. Az említett információk nem nyújtanak igazán támpontot a nyelvtanárnak akkor, amikor el kell döntenie, hogy a gazdag kínálatból melyik nyelvkönyvet válassza iskolai oktatás céljára.

Szükség van tehát egy olyan követelményrendszerre, amely specifikusan azt vizsgálja, mennyire alkalmas egy adott nyelvkönyv iskolai oktatás céljára/céljaira. Tudomásunk szerint Magyarországon még nincs olyan, a szakma által és hivatalosan is elfogadott szempontrendszer, amely kifejezetten a nyelvkönyvek alkalmasságát vizsgálná. Célunk egy – a nyelvkönyveket szakmai szempontok alapján – minősítő rendszer létrehozása, kipróbálása, majd kiadása volt. Ez a kiadvány segítséget kíván nyújtani a nyelvtanároknak a tankönyvválasztásban. Alapvető szakmai elvárásokat, követelményeket tartalmaz, melyeket a nyelvkönyvek írásakor a jövőben már aligha lehet figyelmen kívül hagyni. Ilyeténképpen a kritériumrendszer hatása egyben innovatív is. Olyan átfogó követelményrendszert dolgoztunk ki, amelynek alapján az egyes, közérthetően megfogalmazott kérdések megválaszolása révén a kollégák maguk dönthetik el, hogy az általuk megvizsgált tankönyv alkalmas-e adott tanulócsoporthoz számára, melyek az előnyei, hátrányai, illetve mire kell figyelni, hol szorul kiegészítésre, változtatásra.

A következő oldalon látható ábra azt a döntésmechanizmust mutatja, amely lehetővé teszi a szakmailag megalapozott tankönyvválasztást.

Már csupán abból a tényből is kiderül, hogy szükség van egy szakszerű, tudományosan megalapozott minősítési rendszerre a hatékony nyelvoktatásban, hogy számos példa van rá a nemzetközi szakirodalomban. Itt csak néhányat szeretnénk megemlíteni.

A német szakirodalom az 1970-es évek elejétől foglalkozik a nyelvkönyvek minősítésének kritériumaival. Megkülönböztetnek a nyelvkönyvek tudományos elemzésére alkalmas követelményrendszereket, ezek közül talán a legismertebb az 1977–79-ben készült „Mannheimer Gutachten”. Ez a kritériumrendszer nyelvészeti, módszertani és országismereti szempontokat vizsgál. A kritériumrendszerek másik fajtája inkább a tanárokat tartja szem előtt, akik csoportjuk ismeretében elemzik egy-egy könyv használhatóságát. Ide tartozik például az 1990-ben készült ún. „Stockholmer Kritériumkatalog”, amely már egy sokkal pragmatikusabb és praktikusabb szempontrendszert tartalmaz, kiegyensúlyozva a nyelvi-nyelvtani, az országismereti-kulturális kritériumok és a didaktikai-mód-

A nyelvkönyv használhatósága

a célcsoport szempontjából	a tanítás-tanulás feltételrendszere szempontjából	szaktárgyi szempontból	módszertani szempontból	mint taneszköz
<ul style="list-style-type: none"> • korosztály, iskolatípus • a tanulás célja • szintje, intenzitása • nyelvtanulási tapasztalatok • csoport összetétele • környezete 	<ul style="list-style-type: none"> • tantervi elvárások • vizsgakövetelmények • a tanítás körülményei, felszereltség 	<ul style="list-style-type: none"> • nyelvi és országismereti tartalmak • szövegfajták • gyakorlat-típusok • grammatikai koncepció • lexika mennyisége és minősége • készségek fejlesztése 	<ul style="list-style-type: none"> • módszertani koncepció • tanítási technikák • tanulási stratégiák • differenciálás 	<ul style="list-style-type: none"> • felépítés, belső struktúra • felszereltség (kiegészítők, pl. hanganyag) • nyomdatechnika, tartósság, méret

**HASZNÁLHATÓ
SZÁMOMRA A
NYELVKÖNYV?**

IGEN

NEM

változtatás
nélkül

részben,
változtatásokkal

csak egyes elemei
használhatók ki-
egészítő anyagként

nem alkalmas
tananyagnak

a gyakorlatok rendszerének javítása
(bővítés, ill. rövidítés)

tartalmi változtatások
(bővítés, ill. rövidítés)

szertani szempontok arányát. Ez a lista lényegesen rövidebb, mint a manheimi, így kitöltése és értékelése is egyszerűbb.

Az angol szakirodalomban is időről időre megjelennek olyan anyagok, amelyek segítségével egy nyelvkönyv alkalmassága aránylag könnyen megállapítható. Ezek általában rövidek, 10 kérdésnél többet rendszerint nem tartalmaznak. A kérdések megválaszolása után a tanárnak önállóan kell levonnia a következtetéseket.

Hollandiában az SLO (Tantervfejlesztési Intézet) készítette a nyelvtanárok részére egy kérdéslistát, melynek segítségével értékelhetik a már kipróbált vagy

az új tananyag alkalmasságát. Ennek alapját a „Basisvorming” (a holland NAT) képezi. A kérdések arra vonatkoznak, hogy mennyiben felel meg a tananyag az érvényben lévő alaptanterv elvárásainak az egyes készségekre lebontva. Részletesen (témánként kb. 10 kérdéssel) vizsgálja meg, milyenek az olvasásra, illetve a meghallgatásra szánt szövegek; milyenek az ehhez tartozó gyakorlatok; milyen gyakorlatokkal fejleszti a beszéd- és az íráskészséget; milyen beszéd-szándékokat sajátított el; milyen szövegfajták produkciójára készít fel; milyen kompenzatorikus stratégiákat és technikákat alakít ki; mennyiben fejleszti a tanulók szociokulturális kompetenciáját; milyen nevelési célok valósíthatók meg vele; végül mely szituációk és témák fordulnak elő benne. Ezenkívül rákérdez az oktatás körülményeire is (pl. felszereltség). A kérdések megválaszolására négyfokú skála szolgál, majd a válaszok kiértékelése után ki-ki levonhatja saját következtetéseit.

Magyarországon a nyelvtanárok nagy része nem szokott hozzá ahhoz, hogy tankönyvek sora közül válasszon, nincs felkészítve rá. Többnyire hiányoznak még az egymásra épülő tankönyvsorozatok, ez a körülmény a helyes döntés meghozatalát tovább nehezíti. A piacot pedig elárasztják megtévesztő információkkal, reklámokkal propagált könyvek, amelyek minden szinten mindenkinek meg akarnak felelni.

Kiadványunk elején rövid áttekintést adunk a nyelvkönyv és nyelvtanítás néhány alapvetően fontos aspektusáról. Úgy ítéltük meg, hogy a következő kérdéseket mind végig kell gondolni, mielőtt egy nyelvkönyv alkalmasságát megvizsgálánk:

- 1) A nyelvkönyvkiadás helyzete Magyarországon.
- 2) A tankönyv és a nyelvtanítás/nyelvtanulás céljai.
- 3) A tankönyv és a nyelvtanár.
- 4) A tankönyv és a nyelvtanuló.
- 5) A tankönyvválasztás a szülők szemszögéből.
- 6) Regionális és multinacionális tankönyvek.

Ezeknek a rövid fejezeteknek is része már egy-egy kérdőív (pl. a nyelvtanulóknak, a szülőknek szóló), amelyeket a nyelvtanár saját tanulócsoportjában kipróbálhat. A nyelvkönyvek értékelésére az ezt követő, összesen 65 kérdésből álló kérdőív nyújt lehetőséget. Szándékunk szerint ez a kérdőív több funkciót is betölthet:

- Segít a tankönyv kiválasztásában oly módon, hogy aprólékos, már-már szőrszálhasogató kérdéseivel alaposabb végiggondolásra készíti a nyelvtanárokat, kikerülve az impresszionisztikus döntéseket, mások befolyását.
- A fiatal kollégák, kevesebb tapasztalattal rendelkezők számára mindenképp támpont lehet abban, hogy összefoglalja a tananyag-elmélettel kapcsolatos módszertani ismereteket.
- Alkalmat ad arra, hogy a nyelvi munkaközösség tagjai egyeztessék véleményüket, szempontjaikat a helyi tanterv megalkotása után, elkerülve ezzel az egyszemélyi, szubjektív, esetleg önkényes döntés keserű következményeit.
- Mivel a kérdőív magyarul készült, segítségére lehet a különböző nyelveket tanító kollégáknak abban, hogy a helyi, iskolai tanterv kialakítása so-

rán közelítsék egymáshoz gondolkodásukat, szempontrendszerüket, hiszen az egymás szellemét, filozófiáját ismerő és vállaló közösségnek pozitív kisugárzása van, és munkája eredményesebb lehet az atomizált munkacsoportokénál.

A kérdőívben kijelentések találhatók, s a tanárnak el kell döntenie, mennyire igazak az általa vizsgált tankönyv esetében. Ezek a kijelentések kritériumrendszer alkotnak, amely a következő témaköröket foglalja magába:

- A) A tananyag adatai.
- B) A tanulók, akiknek a könyvet választom.
- C) A tanítás feltételei, körülményei, környezete.
- D) A tankönyvcsalád tartalmi jellemzői.
 1. A tanterv szempontjából.
 2. Nyelvi-tartalmi szempontok.
 3. Módszertani szempontok.
- E) A tankönyv mint taneszköz.

Az első változatot mintegy 100 nyelvtanárral töltöttük ki, és a végleges változatot a beérkezett válaszok értékelése után dolgoztuk ki. A tapasztalatok alapján kitöltési útmutatót is készítettünk. Ennek alapján a tanár maga dönti el, hogy minden kérdést, illetve kérdéscsoportot fel akar-e dolgozni, vagy csak néhány, számára fontos kérdést vizsgál meg. Lehetőséget adunk differenciált értékelésre is, az egyes kijelentéseket ötfokú skálával lehet osztályozni. 5 pontot ér az a kijelentés, ahol a nyelvkönyv maximálisan megfelel az adott szempontnak, 1 pontot, ha egyáltalán nem, ezen belül azonban azt is kifejezésre lehet juttatni, ha egy állítás csak részben áll az adott nyelvkönyvre. A kérdőív segítségével mód nyílik a vizsgált könyvről nyert benyomás összegzésére. Ha a 4 vagy 5 pontos kijelentések dominálnak, akkor megfelelő a nyelvkönyv az adott tanulócsoporthoz, ha az értékelésben alacsony pontszámok szerepelnek, akkor érdemes más tananyag után nézni, vagy az adott nyelvkönyvet kell gyenge pontjain kiegészíteni, módosítani.

A kérdőívek után rövid áttekintést adunk az általános iskolai nyelvoktatásban használt nyelvkönyvek fontosabb jellemzőiről. További rövid összefoglalók készültek a négy leggyakrabban tanított/tanult idegen nyelv (angol, francia, német, orosz) speciális kérdéseiről.

Mivel az értékelés különböző élő idegen nyelvek oktatásában használt nyelvkönyvre vonatkozik, tanácsosnak tartottuk megmagyarázni a kiadványban leggyakrabban használt szakkifejezéseket. Ez azért szükséges, mert az egyes idegen nyelvek egymástól eltérő szakkifejezéseket használnak, és sokszor másként is értelmezik ugyanazokat a fogalmakat. Ahhoz, hogy a minősítés megfelelő legyen, fontos, hogy az értékelő nyelvtanár ugyanazokra a fogalmakra gondoljon, mint a kérdőív szerzői.

A füzet végén összegyűjtöttünk néhány hasznos információt, hogy segítségükkel kollégáink könnyebben eligazodjanak a nyelvkönyvek dzsungelében.

Reméljük ezzel a rövid cikkel sikerült felkelteni érdeklődésüket a *Hogyan válasszunk nyelvkönyvet?* című kiadvány iránt.